

ISSN 1563-0307
Индекс 75876: 25876

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Психология және социология сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия психологии и социологии

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

KazNU BULLETIN

Psychology and sociology series

№4 (51)

Алматы
«Қазақ университеті»
2014

23.11.2009 ж. Қазақстан Республикасының
Мәдениет, спорт және қолөнер қорықтары жөніндегі министрлігінде тіркелген

Күнік №956 Ж

Жылына 4 рет шығады

Редакция алқасы:

Жаманбаласа Ш.Е. (ғылыми редактор)
Иманғалиева О.Х. (ғылыми редактордың орынбасары)
Нүрсенова Ж.А. (жауапты хатшы) 8(701) 1115488
Әбдірашымов І.С., Әбдікерева Г.О., Биекенов К.У., Жаназарова З.Ж., Ким А.М.,
Жармақов К.Б., Ахметов Н.С., Қылышбаева Б.Н., Шеденова Н.У., Қабақова М.П., Қамзанова А.Т.,
Қалымбетова Э.К., Сулейманов А. (Түркия), Гусякова Л.Г. (Ресей),
Гутам Н. Ядама (АҚШ), Колева И. (Болгария), Сафдар С. (Канада)

Ғылыми басылым

ҚАЗҰУ ХАБАРШЫСЫ

Психология және социология сериясы

№ 4 (51)

Редакторлары: Г. Бекбердиева, А. Иманғалиева
Компьютерде беттеген Г. Шаккозова

ИБ 7933

Басуға 28.12.2014 жылы қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 23,1 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.
Тапсырыс №7. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім ПСИХОЛОГИЯ	Раздел 1 ПСИХОЛОГИЯ
<i>Наурзалина Д.Г., Аймаганбетова О.Х., Толстенова А.А., Карабалина А.А., Аймаганбетов А.Б., Жубандыкова М.К.</i> Психологические особенности воздействия социальной рекламы.....	1
<i>Ташимова Ф.С., Ризулла А., Скаков Т., Мухамбетова Р.</i> Представленность личности Бога у студентов с разным стилем совладающего поведения	11
<i>Наурзалина Д.Г., Аймаганбетова О.Х., Толстенова А.А., Аманкелды С.А., Ганиева Ш.</i> Психологические особенности эмоционального интеллекта сотрудников ЧС.....	11
<i>Мадалиева З., Рогачева И.</i> Эмоциональное состояние ВИЧ-положительных.....	11
<i>Касен Г.А., Абдуллаева П.Т.</i> Суицидологический аспект личностных расстройств: превенция с помощью техник НЛП.....	11
<i>Бегалиева Н.У., Тимурқызы А.</i> Психотерапиялық ықпал ету үрдісіндегі ертегі терапиясы және бейсананың ролі	11
<i>Ли Е.П., Ескедирова А.У., Кудебаева Г.С.</i> Социально-психологическая работа по гуманизации процесса межличностного взаимодействия	11
<i>Джумажанова Г.К., Орынғалиева Ш.О.</i> Студенттердің оқу іс-әрекеті мотивациясының ерекшеліктері	11
<i>Сабирова Р.</i> Эмпирическое исследование профессиональной направленности старшеклассников: сравнительный аспект	11
<i>Жарикбаев К.Б., Тилеубаева М.С.</i> Психологический анализ творчества М. Макатаева	11
<i>Турсунгожинова Г.С., Наурызбаева Ж.М.</i> Развитие творческих способностей детей младшего школьного возраста	11
2-бөлім ӘЛЕУМЕТТАНУ	Раздел 2 СОЦИОЛОГИЯ
<i>Биекенов К.У., Мамытканов Д.К.</i> Формирование социальной инфраструктуры современной индустриальной революции.....	101
<i>Садырова М.С., Асаубек С.С.</i> Мүгедектерді әлеуметтік қорғаудың әлеуметтік шаралары.....	111
<i>Утешов С.К., Рахимбеков К.Е.</i> Демографические проблемы смертности и продолжительности жизни человека.....	124
<i>Нұрбекова Ж.А., Жаназарова З.Ж.</i> Жүйелер теориясы әлеуметтік қызмет методологиясы ретінде	133

Altynbekov A.B., Sadyrova M.S.

Issues of work values in the value system of the youth: a sociological analysis.....141

Нартаева М.А., Шеденова Н.У.

Балалар үйінде тәрбиеленушілердің білім беру мекемелерінде кәсіптік таңдауын нақтылауына мүмкіндік беру149

Кудро Н.М., Пузикова С.М., Пуников М.Ф.

Принятие управленческого решения в чрезвычайной ситуации: проблемные вопросы в деятельности командиров157

Калиева Ж.А.

Система ценностей казахстанской молодежи165

Авсыдыкова Қ.Ә., Сарыбаева И.С.

Ірі қаладағы құндылықты бағдарлардың ерекшеліктері173

Кусаинов А.К., Калымбетова Ә.К., Амитов С.А., Баймолдина Л.О., Жолдасова М.К., Камзанова А.Т.

Социально-психологические особенности адаптации мигрантов г. Алматы182

Ариппай Н.А., Әбдікєрова Г.О.

Мүмкіндігі шектеулі топтарды әлеуметтік қорғау195

Абдирайымова Г.С., Бурханова Д.К.

Стиль жизни и потребительские предпочтения казахстанского среднего класса205

Жумакул Ж.А., Морозова Т.А.

Приверженность здорового образа жизни как новый тренд потребительского поведения среди молодежи..213

Морозова Т.А., Азнабакиев М.М., Айдарбекова А.С.

Қазақстандағы балалықтың әлеуметтік қауіпсіздігі220

Әбдікєрова Г.О., Омарова Ә.Т.

Төтенше жағдайлар және олардың халықтың әлеуметтік көңіл-күйіне әсері227

Сарыбаева И.С., Авсыдықова Қ.Ә.

Әлеуметтік қызметкердің профессиограммасына қойылатын кәсіби-этикалық талаптар234

Садвакасова З.М., Зарубаева В.В.

Концептуальные основы адаптации детей с девиантным поведением в обществе242

3-бөлім ШЕТЕЛДІК ӘРІПТЕСТЕРДІҢ МАҚАЛАЛАРЫ

Раздел 3 СТАТЬИ ЗАРУБЕЖНЫХ КОЛЛЕГ

Сахиева Ф.А., Бердибаева С.К., Гарбер А.И., Бердибаев С.К.

Структура ценностных ориентаций представителей казахской диаспоры, проживающей за рубежом249

Горова Е.А.

Психологические основы профессионального становления будущих архитекторов и строителей262

Авторлар туралы мәліметтер272

Ж 316.4.063

Г.О. Әбдікєрова, Ә.Т. Омарова*

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

*E-mail:omarova.asem@mail.ru

**Төтенше жағдайлар және олардың
халықтың әлеуметтік көңіл-күйіне әсері**

Мақалада төтенше жағдайлардың азаматтардың әлеуметтік көңіл-күйіне тигізетін әсерлері қарастырылады. Әлеуметтік көңіл-күй қоғамның тұрақты дамуының индикаторы ретінде бағаланады.

Авторлардың берген анықтамасы бойынша төтенше жағдай – белгілі бір аумақта халықтың өмір сүруіне қауіп төндіретін табиғи құбылыстар, катастрофалар, стихиялық немесе басқаша түрде болатын апаттар арқылы, халықты материалдық шығындарға ұшыратып, олардың денсаулықтарына залал келтіретін, адам құрбандығына алып келетін жағдайлардың орын алуы. Қоғамдық дамудың қазіргі тенденцияларын социологиялық тұрғыдан талдаудың қазіргі кезеңдегі өзекті аспектілерінің бірі адамдардың әлеуметтік көңіл-күйін трансформацияланған қоғамда әлеуметтік өзгерістерге, олардың орындарына, сонымен қатар техногендік, табиғи сипаттағы төтенше жағдайларға қатысты эмоционалдық-баға беру реакциясы ретінде қарастыру. Түбегейлі өзгерістерге толы қоғамда халықтың әлеуметтік көңіл-күйіне тұрақты түрде мониторинг жүргізіп отыру және бұл мәселеге қатысты зерттеулердің жеткіліксіздігі осы жұмыстың негізгі міндеттерін анықтады.

Түйін сөздер: ландшафт, төтенше жағдай, катастрофа, апат, табиғи, техногендік, социогендік төтенше жағдайлар, қауіп, экстремалды ситуациялар, әлеуметтік көңіл-күй, әлеуметтік көңіл-күйді өлшеу.

G.O. Abdikeroval, A.T. Omarova

Emergencies and their impact on the social well-being of the population

This article is considered the influence the emergency situation on the social well-being of people. Social well-being is assessed as an indicator of sustainable development of society.

By authors' definition the emergency situation (Emergencies) is the situation in a certain territory that has developed as a result of an accident, natural hazard, catastrophes, natural or other disasters, which can entail a loss of life, damage to human health or the environment, considerable material losses and violation of the conditions of human activity. One of the most relevant aspects of the sociological analysis of contemporary trends of social development is the study of social well-being of people as their generalized emotional and evaluative reactions to social change and their situation in a transformed society, including Emergency Situations of technogenic and natural character. An urgent need to constant monitoring of social well-being of the population in the conditions of a transformed society and an inadequately study of this problem led to the main task of this work.

Key words: landscape, emergency, disaster, accident, extreme situation, natural, technogenic and sociogenic situations, risk, social well-being, social well-being measurement.

Г.О. Абдикєрова, А.Т. Омарова

Чрезвычайные ситуации и их влияние на социальное самочувствие населения

В статье рассматривается влияние чрезвычайных ситуаций на социальное самочувствие людей. Социальное самочувствие оценивается как индикатор устойчивого развития общества.

По определению авторов, чрезвычайная ситуация (ЧС) – это обстановка на определенной территории, сложившаяся в результате аварии, опасного природного явления, катастрофы, стихийного или иного бедствия, которые могут повлечь за собой человеческие жертвы, ущерб здоровью людей или окружающей среде, значительные материальные потери и нарушение условий жизнедеятельности людей. Одним из наиболее актуальных аспектов социологического анализа совре-

менных тенденций общественного развития является изучение социального самочувствия людей как их обобщенной эмоционально-оценочной реакции на социальные изменения и свое положение в трансформирующемся обществе, и в том числе чрезвычайным ситуациям техногенного и природного характера. Актуальная потребность в постоянном мониторинге социального самочувствия населения в условиях трансформирующегося общества и недостаточный уровень исследованности данной проблемы обусловили основную задачу данной работы.

Ключевые слова: ландшафт, чрезвычайная ситуация, катастрофа, авария, экстремальная ситуация, природные, техногенные и социогенные ситуации, риск, социальное самочувствия, измерения социального самочувствия.

Болашақ ұрпақтар қалай өмір сүреді? Оларды қандай қиындықтар күтіп тұр? Өмір сүріп отырған ортамызды жақсарту үшін не істеуіміз керек? Бұл сұрақтар өмір сүруге селқос қарамайтын әрбір адам үшін өте маңызды. Қоғамның дамуы күрделенген сайын оның табиғи ортаға тигізетін әсерлері де өзгерістерге ұшырауда. Қоғам мен табиғи орта арасындағы қарым-қатынаста үйлесімділіктің жойылуы табиғи ландшафттардың тұрақтылығының сақталуына кері әсерін тигізуде. Ландшафттардың тұрақтылығы – бұл қоршаған ортаның өзгеруі жағдайында оның өз құрылымы мен қалыптасу сипатын сақтау қабілеті. Табиғи ландшафттардың тұрақтылығы табиғи және антропогендік апаттардың әсерімен бұзылуы мүмкін. Топырақтың, судың, ауаның құрамының өзгеруі, климаттық, кеңістіктік т.б. өзгерістер адамдардың өмір сүру ортасына қауіп төндіретін төтенше жағдайлардың қалыптасуына әкеліп соғуда. Сонымен қатар, төтенше жағдайлар тек қана табиғи апаттардың әсерімен ғана емес, сонымен қатар адамның өндірістік іс-әрекеттерінің әсерімен болатын, техногендік сипатқа ие болып, қоршаған ортаның ластануы арқылы немесе оңсыз да орын алуы мүмкін. Техногендік сферада өте үлкен қауіптілікке ие болатын транспорттық апаттар, жарылыстар және өрттер, радиациялық апаттар, химиялық қауіпті заттардың бөлінуінен болатын апаттар т.б. Төтенше жағдайлар әлеуметтік жағдайлардың шиеленісуінің әсерімен де болуы мүмкін. Әрбір төтенше жағдай тек сол жағдайға ғана тән себептер, ерекшеліктер және даму сипаты арқылы ерекшеленеді.

Төтенше жағдай – белгілі бір аумақта халықтың өмір сүруіне қауіп төндіретін табиғи құбылыстар, катастрофалар, стихиялық немесе басқаша түрде болатын апаттар арқылы, халықты материалдық шығындарға ұшыратып, олардың денсаулықтарына залал келтіретін, адам құрбандығына алып келетін жағдайлардың орын алуы. Орын алған төтенше жағдайлардың көлемі, сипаты, тудырып отырған залалдары катастрофа алдындағы жағдайлар арқылы анықталады. Сонымен қатар катастрофадан кейінгі кезең

катастрофаның әлеуметтік-мәдени, экономикалық, өндірістік, психологиялық, демографиялық процестерге тигізетін деструктивті әсерлерін шын мәнінде анықтауға мүмкіндік береді.

Табиғи катастрофа – қоршаған табиғи ландшафттарды қайталанбас өзгерістерге алып келетін, өте үлкен масштабтағы қиын салдарлармен ерекшеленетін стихиялық күйзеліс.

Техногендік төтенше жағдай – белгілі бір аумақтағы объектіде, техногендік төтенше ситуация көздерінің пайда болуының нәтижесінде адамдардың өмір сүруіне қолайлы қалыпты жағдайлардың бұзылуы, олардың денсаулықтарына, мал мүліктеріне зиян келтіріліп, халық қауіпсіздігіне, қоршаған табиғи ортаға нұқсан келтірілетін жағдай.

ҚР «Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар» туралы заңы 1996 жылдың шілдесінде қабылданды. Бұл заңға 2014 жылдың 13 қаңтарында толықтырулар енгізілді. Осы заңға сәйкес техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар өнеркәсіптік, транспорттық және басқа да апаттар, өрттер (жарылыс), улы, радиациялық және биологиялық қауіпті заттардың ауаны бұзылуы негізінде болған апаттар, үйлер мен құрылыстардың аяқ астынан бұзылуы, бөгеттердің ашылуы, электроэнергетикалық және коммуникациялық жүйелердегі, тазарту құрылыстарындағы апаттардан болатын төтенше жағдайлар тінінде қарастырылады [1].

Ең маңызды және кеңінен тараған төтенше техногендік оқиғаны сипаттайтын ұғым авария (авария).

Апат (авария) – белгілі бір аумақтағы халықтың өміріне және денсаулығына қауіп төндіретін транспорт, құрылыс, құрал-жабдықтардың, материалдық құндылықтардың қиан бұзылуы алып келетін, қоршаған ортаға орасан зиян алып келетін қауіпті техногендік оқиға.

Соңғы уақыттарда «техногендік сипаттағы катастрофа» ұғымының кеңінен қолданылып, атап өтуге болады. Бұл ұғым қоршаған ортада адам денсаулығына үлкен нұқсан келтіретін аварияларды сипаттайды.

қазіргі жаңа ХХІ ғасыр катастрофалар мен ақпараттарға, террористік әрекеттерге толы деп қарастырылуына кінәлеспейміз.

Төтенше, экстремалдық ситуацияларды кешірген адамның бірінші кезектегі психологиялық көңіл-күйін есеңгіреп қалу, есінен танып, қатты қорқып қалу деп сипаттауға болады. Оның кейін психоэмоционалдық күйінің одан төмендеуі, депрессивтілік, мінез-құлығының алдымен талаптардан ауытқуы т.б. байқалады. Кезеңде мінез-құлықтағы көптеген өзгерістер, психологиялық ауытқушылықтар төтенше жағдайлардың аяқ астынан болуына, ұзақтығы, интенсивтігіне ғана емес, сонымен қатар индивидуалдылыққа ұшыраған адамның тұлғалық ерекшеліктеріне де байланысты болады. Келесі кезең өлшенің шешілу кезеңі болып табылады. Бұл кезеңде адамның көңіл-күйі бірқатар калпына келісімен, қоршаған адамдармен қарым-қатынаста болуы әлі де болса шектеулі, эмоционалдық болуы әлі де болса төмен. Соңғы кезең калпына келу кезеңі. Бұл кезеңде тұлғалық қарым-қатынастарға түсу белсенді бола бастайды. Экстремалдық қиын ситуацияларды бастан кешірген адамдарда психикалық дағдарыстар ұдайы өршіліп тұратын қалыпты жағдайға айналады. Адамның жұмыс істеу қабілеті төмендеп, түрлі психикалық күйзелістер арқылы көрініп отыратын ауруларға ұшырауы мүмкін. Психологиялық жүйенің негізгі мақсаты тұлғаның адаптивтік қабілетін қалпына келтіру ресурстарын өзектендіру.

Қазіргі уақытта бұқаралық ақпарат құралдары жарылыстар мен өрттер, жер сілкінісі мен жойылыстардың апаты, су тасқыны, эпидемия т.б. ақпараттарды үзіліссіз беріп отырады. Мұндай ақпараттар үлкен материалдық шығындар мен адамдардың құрбандығынсыз жүрмейді. Бүкіл әлемде осындай тенденцияның өсуі тіркелуде, ал біздің еліміз де мұндай жағдайлардан тыс емес.

Тәуелсіз Қазақстанның тарихындағы ең күрделі де әрі қиын жыл ретінде 2010 жылды атап көрсетуге болады. Өйткені осы жылы 45 адамның өмірін қиған Қызылағаштағы трагедия табиғатқа жауапкершілікпен қарамаудың неге алып келетіндігін көрсетті. Осы жылда Шығыс Қазақстан облысы Тарбағатай ауданындағы көктемгі су тасқыны кезінде 559 тұрғын үй бұзылып, оның 443 толығымен қирап қалған. Төтенше жағдайлар Министрлігінің берген ақпараттары бойынша 2010 жылы табиғи сипаттағы төтенше жағдайлар саны 2009 жылмен салыстырғанда 18,5%-ға, ал 2011 жылмен салыстырғанда 29%-ға көп орын алды.

2013 жылдың 16 қаңтарында болған қатты дауыл мен су тасқынынан Шымкент облысының

Созақ ауданы жапа шекті. Жұмсалған шығындар көлемі 800 млн теңгеден асады. Дәл осы жылдың 24 қаңтарында Жамбыл облысында соққан сұрапыл дауыл елді 2,5 млрд шығынға ұшыратты. Метеорологтардың айтуы бойынша дауыл тауда қалыптасқан. 2013 жылдың 28 қаңтарында 6,3 балл жер сілкінісі Шығыс Қазақстан облысында орын алды. Құрбан болғандар туралы ақпараттар болған жоқ.

2014 жылдың 31 наурызында Қарағанды облысы Көкпекті су қоймасындағы бөгет бүлініп, сол мандағы Көкпекті ауылының 149 үйді су басып, 5 адамның өмірін жалмаған. Жалпы келген шығын 1 млрд теңгені құраған.

Қоғамдағы түбегейлі трансформациялық өзгерістер жағдайында, табиғи ортаның техногендік төтенше жағдайлардың әсеріне ұшырауы, табиғи апаттардың жиілеуі халықтың әлеуметтік көңіл-күйіне тұрақты түрде мониторингтік зерттеулер жүргізу қажеттігін қалыптастырды. Бұл зерттеулер белгілі бір ғылыми негізделген әдіс-тәсілге негізделіп, халықтың әлеуметтік көңіл-күйін дәл өлшеуге мүмкіндік беруі қажет. Осы орайда әлеуметтік көңіл-күйді өлшеудің тестілік методикасын пайдалануға болады. Бұл методика келесі талаптарға сай болуы тиіс [2]

1. Универсалдық – әлеуметтік көңіл-күйдің жалпы мәндік жақтарын өлшеуге негізделіп отырып, түрлі әлеуметтанулық зерттеулерде халықтың түрлі топтарының әлеуметтік көңіл-күйін талдауға мүмкіндік береді.

2. Интегралдық – әлеуметтік көңіл-күйдің түрлі өлшемдерін бір интегралдық көрсеткішке жүктеу негізінде халықтың түрлі категорияларын әлеуметтік көңіл-күй деңгейлері бойынша салыстыру.

3. Сапалық – сенімділік пен валидтіктің статистикалық көрсеткіштермен ресмиленуі.

4. Стандарттық – нақты зерттеулерден алынған деректерді белгілі бір талаптарға сәйкестендіру үшін әлеуметтік көңіл-күйдің қалыптасу деңгейін бекіту.

5. Сезімталдық – халықтың көңіл-күйіндегі түрлі деңгейдегі өзгерістерді тіркеуге мүмкіндік беретіндей жоғары дәлдікпен өлшеу.

6. Ықшамдылық – методиканың көлемі көпшілік сұрауларда кеңінен қолдануға мүмкін болатындай қолайлы болуы тиіс.

7. Объективтік – тест нәтижелеріне субъектінің фальсификация жасауына мүмкіндік бермейтін өлшеу мақсаттарының латенттігі.

Осы жоғарыда аталған әдіснамалық принциптер негізінде көпшілік сұрауларда әлеуметтік көңіл-күйді өлшеу методикасын жасауға қажетті

Сіз қалай ойлайсыз, өмір сүрудің қауіпсіз және төтенше жағдайлардағы қиындықтарды жеңіп шығуға (төтенше жағдайларды) төмендету қандай негізгі факторларға байланысты?

Жауаптар	Пайызы
Адамның өзіне	53,2
Мемлекеттің саясатына	7,1
Төтенше жағдайлар министрлігінің жұмысын ұйымдастыруға және оның сапасына	10,3
Адамның дамуына	4,8
Жұмыс істеп отырған органның күйіне	6,3
Министрлер мен катастрофалардың алдын алу	4,8
Адамның тәрбиесіне	3,2
Қауіпсіздік жағдайға	,8
Нәтижесі	100,0

Респонденттерден алынған жауаптар олардың әрбір адамның жауапкершілігін бірінші орынға қоятындығын көрсетті.

Яғни әрбір адам өз орнында өз әрекетіне жауапкершілікпен қарауы тиіс, өйткені түрлі техногендік жағдайлар жекелеген адамдардың жауапсыздығынан болып жатады. Жауап берген респонденттердің 53,2% әрбір адамның жауапкершілігін бірінші орынға қояды. Төтенше жағдайлар министрлігінің (ТЖМ) жұмысын ұйымдастыруды және оның сапасын халықтың – 10,3%, мемлекеттің саясатын – 7,1% респонденттер маңызды – деп есептейді.

3-кесте – Сіз елдегі төтенше жағдайлар министрлігінің жұмысына қанағаттанасыз ба?

Жауаптар	Пайызы
Толығымен қанағаттанамын	10,3
Қанағаттанамын	52,4
Қанағаттанбаймын	7,9
Жауап беруге қиналамын	29,4
Нәтижесі	100,0

Берілген жауаптар респонденттердің толығымен болмаса да төтенше жағдайлар министрлігінің жұмысына қанағаттанатындығын (52,4%) көрсетті.

4-кесте – Елде болып жатқан төтенше жағдайлардан хабардарсыз ба?

Жауаптар	Пайызы
Иә, толығымен хабардармын	11,9
Жартылай хабардармын	81,0
Тіптен хабардар емеспін	1,6
Мені мұндай жағдайлар қызықтырмайды	8
Нәтижесі	99,2

Берілген сұрақ нәтижесі респонденттердің елдегі болып жатқан төтенше жағдайлардан жартылай ғана хабардар екендігін көрсетті. Жауаптың бұл вариантын таңдағандар – 81,0 %. Сонымен қатар толығымен хабардар адамдар саны хабардар емес адамдармен салыстырғанда жоғарырақ – 81,0%.

5-кесте – Сіз мемлекет тарапынан төтенше жағдайлардың алдын алуға және оның салдарларын жоюға бағытталған жұмыстарды қалай бағалайсыз?

Жауаптар	Пайызы
Жоғары	46,8
Орта	43,7
Төмен	4,8
Жауап беруге қиналамын	4,8
Нәтижесі	100,0

Мемлекет тарапынан төтенше жағдайлардың алдын алуға және оның салдарларын жоюға бағытталған жұмыстарды респонденттердің 46,8% жоғары деп бағаласа, 43,7% орташа деп бағалады. Алынған жауаптар мемлекет тарапынан жүргізілетін жұмыстарға респонденттердің қанағаттанатындығын көрсетті.

Тұтасымен алып қарағанда, табиғи және техногендік төтенше жағдайларды ғылыми тұрғыдан зерттеу мониторинг жүргізу, төтенше жағдайлар банкі, болжау әдістерін жасауды, оның алдын алуды, бақылауды және қорғау құралдарын ойластыруды, болжай білу, салдарларын бағалау және жою бойынша ғылыми-техникалық және мақсаттық бағытталған бағдарламалар жасауды қамтиды.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері мемлекет тарапынан төтенше жағдайларды шешуге байланысты жұмыстардың жеткілікті дәрежеде жүріп жатқандығын көрсетті. Сонымен қатар, азаматтардың әлі де болса өздерінің әлеуметтік қауіпсіздігіне селқос қарайтындықтарынан хабар берді. Бұл белгілі бір деңгейде кеңес үкіметінен бері келе жатқан жайбарақаттықтың көрінісі де болуы мүмкін деген ойларды ұялатады.

Қауіпсіздікті қамтамасыз ету – бұл әрбір адамның міндеті. Сондықтан да, өмірді қауіпсіз етуге мемлекеттік органдар мен төтенше жағдайлар қызметінің мамандарынан басқа әрбір азамат мүдделі.

Қазақстанда табиғи қауіптердің кең түрлері орын алады. Атап айтқанда, жер сілкінісі, су тасқыны, орман және дала алқаптарындағы өрттер, қарлы борандар және тағы басқалары. Барлық таулы және тауға жақын аймақтарда су көшкіндері мен қар басып қалу қауіптері бар. Басқаларымен салыстырғанда таралу алқабы және тигізген зияны бойынша су көшкіндері бірінші орында тұр. Тек қана соңғы 70 жыл ішінде олардың 600 түрі болып, олардың көпшілігі катастрофалар түрінде көрінген. Тигізген залалдары бойынша екінші орында тұрған қар көшкіні. Жерді интенсивті түрде рационалды игермеу осы көшкіндерді тудырады. Олар тау-кен өндірістері, автокөлік магистралдары, инфраструктура объектілері бар халықтың неғұрлым тығыз орналасқан жерлеріне қауіп тудырып отыр. Бұл қауіпті табиғи құбылыстарды бақылау жүйесі әлі де болса даму сатысында тұр, ал оларды қорғаудың сенімді шаралары толық жасалған жоқ.

Материалдық тұрғыдан халықтың тұрмыс жағдайына неғұрлым көп зиянын тигізген техногендік процестер болып есептеледі.

Табиғи пайдалы қазба байлықтары мен жылу-энергетикалық ресурстардың үлкен қорлары бар Қазақстанда қауіпті болып есептелетін тау-кен, химиялық, мұнай өндіру, атом-энергетикалық және басқа да өндіріс салаларының 363450 объектісі бар.

Олар кәсіпорындық және басқа да апаттар, өрттер, жарылыстар, құрылыстар мен үйлердің бұзылуы, су қоймасының ашылып кетуі сияқты техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың көзі болып табылады.

Өндірістік жарылыстар, таудағы кен орындарын игеру және мұнайды және газды өндіру

«қолдан жасалған сейсмикалық жағдайлар» сілкіністеріне алып келеді.

Қазақстан экономикасы әлі де болса индустриалды-аграрлық бағытта болғандықтан пайдалы кендерді өндіру, құрылыстағы және Каспий теңізінің қазақстандық секторындағы мұнайды игеруге байланысты операциялар табиғатқа антропогендік және экологиялық әсерлерін тигізуде. Бұл жағдайлар техногендік жер сілкіністерінің орын алуына жағдай жасайды.

6-кесте – Өте қауіпті объектілердің (техногендік апаттардың және катастрофалардың көлемі) тары (тәуекел жақтары) сізді мазалай ма?

Жауаптар	Пайыз
Қатты мазалайды	54,8
Кейде мазалайды	22,2
Мазаламайды	21,4
Нәтижесі	98,4

Техногендік апаттар, катастрофалар респонденттердің жартысына жуығын – 54,8% мазалайды.

Сонымен қатар белгілі бір жағдайларда еске алатындар – 22,2%, тіптен де ойламайтындар – 21,4 % да бар.

7-кесте – Қауіпті табиғи құбылыстар (жер сілкінісі, су тасқыны, дауылдар, көшкіндер, орман өрттері және т.б.) әсерімен қалыптасқан қиындықтар (төтенше жағдайлар) сізді мазалай ма?

Жауаптар	Пайыз
Қатты мазалайды	66,7
Кейде мазалайды	18,3
Мазаламайды	14,9
Нәтижесі	99,9

Қауіпті табиғи құбылыстар (жер сілкінісі, су тасқыны, дауылдар, көшкіндер, орман өрттері және т.б.) әсерімен қалыптасқан қиындықтардың респонденттерді көбірек мазалайтындығы сезіледі – 66,7%. Сонымен белгілі бір жағдайларда ғана еске алатындар – «18,3%, тіптен де ойламайтындар – 14,9%» да бар.

Терроризм, әскери іс-қимылдар, әлеуметтік қиындықтар (социогендік ТЖ) қиындықтар (тәуекелділіктер) сізді мазалай ма?

Жауаптар	Пайыз
Мазалайды	59,5
Мазалайды	22,2
Мазаламайды	15,9
Жауап бергендері	97,6

Терроризм, әскери іс-қимылдар, әлеуметтік қиындықтарға қатысты қиындықтарға респонденттердің реакциясы техногендік апаттар мен табиғи құбылыстарға қатысты өте қатты мазасыздану, кейде мазасыздану немесе тіпті мазасызданбау сияқты қатынастарымен аса қатты ерекшеленбейтіндіктерін көрсетті. Яғни,

қауіптің қандай түрлерін болсын халықтың түрлі топтарының ішінде мазасызданып, үрейлене ойлайтындардың саны көбірек.

Халықтың әлеуметтік тұрғыдан өзін жақсы сезінуін қалыптастыру әлеуметтік қорғау шараларының кеңінен жүргізілуін талап етеді. Бірінші кезекте азаматтар туындап отырған қиындықтар туралы және қауіпсіздікті сақтау шаралары туралы толық ақпараттар алып отыруы тиіс. Қоршаған ортаның ластануы, техногендік зиянды әсерлер туралы мемлекеттік және жергілікті органдарға жеке тұрғыда немесе ұжымдық тұрғыда ақпарат беріп, орын алып отырған мәселелердің шешілуін талап етіп отырулары тиіс. Әрбір жеке адамның азаматтық позициясын белсенді етіп қалыптастыру әлеуметтану мамандарынан аянбай көп еңбек етуді талап етеді. Әлеуметтік қауіпсіз ортаны қалыптастыру әлеуметтік сала мамандарының басты міндетіне айналуы тиіс.

Әдебиеттер

- 1 ҚР «Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар» туралы заңы. 1996 ж.
- 2 Головаха Е.И., Панина Н.В. Интегральный индекс социального самочувствия (ИИСС): конструирование и применение социологического теста в массовых опросах. – Киев: Институт социологии НАН Украины, 1997.
- 3 Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Нұрлы жол – путь в будущее» // Закон Кз. 11 ноябрь, 2014 г.

References

- 1 KR «Tabigi zhane tehnogendik sipattagi totenshe zhagdailar» turali zany, 1996 zh.
- 2 Golovaha E.I., Panina N.V. Integralnyi index socialnogo samochuvstvia (IISS): konstruirovaniye i primeneniye sociologicheskogo testa v massovykh oprosakh. – Kiev: Institut siciologii NAN Ukrainy, 1997.
- 3 Poslanie Prezidenta RK N.A. Nazarbaeva narodu Kazakstana «Nurly zhol – put v budushee» // Zakon kz. 11 noyabr, 2014 g.